

Yashil iqtisodiyot va kichik biznesning o'zaro bog'liqligi

Sohibova Ruhshona

Turizm va Iqtisodiyot fakulteti iqtisodiyot yo'nalishi 2-kurs talabasi

Email: sokhibooooov@gmail.com

Tel: +998911525002

Annotatsiya: Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotga o'tishda kichik biznesning roli ko'rib chiqiladi, yashil iqtisodiy daromadlarning iqtisodiy nazorat, moddiylikni ta'minlash va resurslarga asoslangan ishlab chiqarishni rag'batlantirishdagi roli muhokama qilinadi. Unda O'zbekistondagi kichik biznes uchun yashil iqtisodiyotga o'tish, ular duch keladigan qiyinchiliklar va yechimlar ko'rib chiqiladi. Dasturiy ta'minot, ekologik texnologiyalar va texnologiyalarning joriy etilishi kichik biznesni rivojlantirishga hissa qo'shadi. Postindustrializmga o'tish sharoitida global hamjamiyat tobora keskinlashib borayotgan global muammolarga duch kelmoqda, ularni yengib o'tish iqtisodiy o'sishning an'anaviy nazariyalarini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Insonparvarlashtirish va texnologik taraqqiyotni ekologik tamoyillarga asoslangan yashil iqtisodiyot konsepsiyasi barqaror iqtisodiy o'sishni va atrof-muhit bilan uyg'un o'zaro ta'sirni ta'minlash uchun ulkan salohiyatga ega. Shuning uchun ko'plab mamlakatlarda, jumladan, O'zbekistonda yashil o'sish siyosati qabul qilingan.

Kalit so'zlar: kichik biznes, yashil iqtisodiyot, ekologik muhit, resurslardan ishlab chiqarish, iqtisodiy samaradorlik, atrof-muhitni tozalash, tashqi muhit, ekologik texnologiyalar.

Annotation: This article examines the role of small businesses in the transition to a green economy, discusses the role of green economic revenues in economic control, ensuring materiality and stimulating resource-based production. It examines the transition to a green economy for small businesses in Uzbekistan, the challenges they face and

solutions. The introduction of software, environmental technologies and technologies contributes to the development of small businesses. In the context of the transition to post-industrialism, the global community is facing increasingly acute global problems, overcoming which requires a revision of traditional theories of economic growth. The concept of a green economy based on the ecological principles of humanization and technological progress has great potential to ensure sustainable economic growth and harmonious interaction with the environment. Therefore, many countries, including Uzbekistan, have adopted a green growth policy.

Keywords: small business, green economy, ecological environment, resource-based production, economic efficiency, environmental cleaning, external environment, ecological technologies.

Kirish

Bugungi kunda dunyo iqtisodiyoti va ekologiyasidagi global o'zgarishlar "yashil" iqtisodiyot tamoyillarini joriy qilish zaruratini kuchaytirmoqda. Barqaror rivojlanish g'oyalarini amalga oshirish, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqtisodiy resurslardan oqilona foydalanish bugungi davrning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Yashil" iqtisodiyot kichik biznesga bir qator afzalliklar taqdim etadi. Masalan, resurslardan samarali foydalanish orqali xarajatlarni qisqartirish, ekologik mahsulotlarga bo'lgan talabni qondirish orqali yangi bozorlarni egallash va xalqaro hamkorlik uchun imkoniyatlarni kengaytirish mumkin. Shuningdek, "yashil" texnologiyalar va ekologik toza ishlab chiqarishni joriy qilish kichik biznesni zamonaviy talablar va standartlarga moslashtirish imkonini beradi. So'nggi o'n yilliklarda jahon hamjamiyati an'anaviy iqtisodiy o'sish modellaridan tobora barqaror va ekologik yo'naltirilgan rivojlanish strategiyalariga o'tmoqda. Shu nuqtai nazardan, salbiy ekologik ta'sirlarni kamaytirish bilan birga iqtisodiy o'sishni ta'minlashga, resurslardan samarali foydalanishga va ijtimoiy adolatni yaxshilashga qaratilgan konsepsiya bo'lgan yashil iqtisodiyot muhim rol o'ynaydi. Yashil iqtisodiyotni joriy etishning asosiy omillaridan biri bu kichik biznes va xususiy

tadbirkorlikning ishtiroki bo'lib, ular o'zlarining moslashuvchanligi va innovatsion salohiyati tufayli ekologik toza texnologiyalarni tezda joriy etish va yangi talablarga moslashish imkoniyatiga ega. Yashil iqtisodiyotga o'tish davrida iqtisodiyotda raqamlashtirishdan foydalanish iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashga ham yordam beradi. Raqamli iqtisodiyot, amaliy jihatdan, davlat iqtisodiyotiga ta'siri nuqtai nazaridan.

Asosiy qism

Umuman olganda, ushbu faoliyat tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarish va sotish sohasida bo'lib, raqamli iqtisodiyot doirasida ishlab chiqarishning asosiy omillari an'anaviy mehnat, yer, kapital va boshqalarga qaraganda ko'proq darajada raqamli shaklda taqdim etilgan ma'lumotlardir.

Bundan tashqari, qayta ishlash, saqlash va qo'llash standart sanoat usullariga qaraganda katta hajmlarda amalga oshiriladi, bu esa turli sohalarda uskunalar va texnologiyalardan foydalangan holda va ishlab chiqarishni tashkil qilishda, shuningdek, tovarlar yoki xizmatlarni ilgari surish, saqlash, sotish, tashish, tarqatish va iste'mol qilish jarayonida klassik fermer xo'jaliklarida bir xil jarayonlar oqimi bilan taqqoslash sharti bilan unumdorlik, sifat va samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Vikning (2023) "Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish" asari so'nggi yillarda barqaror rivojlanish bo'yicha global amaliyotda sezilarli natijalarga erishilganligini va barqaror rivojlanish asosan iqtisodiy, ijtimoiy va iqtisodiy jihatlariga qaratilganligini ko'rsatadi. Shu munosabat bilan, "yashil iqtisodiyot" global iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi uchun resurslarni tejaydigan va ekologik jihatdan xavfsiz yo'nalish sifatida o'rganiladi. Rybina (2015) texnologik tadbirkorlikni har qanday mamlakatda biznes korxonasi iqtisodiyotining rivojlanishidagi tabiiy bosqich sifatida umuman yashil iqtisodiyot jarayonida belgilaydi - ya'ni ilmiy va texnologik taraqqiyotning bosqichma-bosqich rivojlanishi har doim ham ilmiy va texnik fanlar va ishlab chiqarish tamoyillarining progressiv murakkablashishiga yoki iqtisodiy jarayonlarning asosiy jihatlarining o'zgarishiga olib kelmaydi. Prfiryev (2013) va Onishchenko (2014) shunday deb hisoblashadi: ""Yashil" iqtisodiyotda asosiy narsa iqtisodiyotning o'zi va ijtimoiy-iqtisodiy sohadir." Boshqacha qilib aytganda,

iqtisodiy xavfsizlikni aniqlashda, avvalo, iqtisodiyotning o'zi mohiyati tomonidan yuzaga keladigan va shuning uchun uning normal rivojlanishiga doimiy ravishda tahdid soladigan xavf va xatarlarni bilish zarur. Faqatgina ushbu tahdidlarning manbalari, ularning shakllari va namoyon bo'lishi hamda ularning ijtimoiy-iqtisodiy sohaga ta'sirining oqibatlarini bilish orqali biz ilmiy tadqiqotlardan foydalanib, iqtisodiyotni o'z kasalliklaridan himoya qilish choralari maqsadli ravishda topa olamiz va bu choralarni amalda qo'llay olamiz.

"Yashil iqtisodiyot"ni rivojlantirishning asosi "yashil" texnologiyalarga investitsiyalardir. "Yashil" texnologiyalar ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarishni ta'minlaydigan kam uglerodli innovatsiyalarni ifodalaydi. Bu texnologiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi: qayta tiklanadigan manbalardan energiya ishlab chiqarish; atmosferaga zararli chiqindilarni kamaytirish; chiqindilarni boshqarishni tizimlashtirish, suv va havo ifloslanishining oldini olish; yerlarni meliorativ holatga keltirish va boshqalar (Sukhanva, 2020). Levkina va Kuzmicheva (2022) eng xavfli sohalarga rangli va qora metallurgiya, kimyo, neft-kimyo, yog'ochni qayta ishlash, tsellyuloza va qog'oz kiradi, deb hisoblashadi. Turli uglevodorodlar, fenollar va og'ir metallar kabi zaharli moddalarni chiqaradigan sanoat korxonalari joylashgan hududlar og'ir ahvolda. Yashil iqtisodiyotga o'tish va ekologik muammolarni tezroq hal qilish uchun biz energiya, suv va yerdan samaraliroq foydalanishimiz, elektr energiyasi ishlab chiqarish va chiqindilarni qayta ishlashga investitsiya kiritishimiz va davlat-xususiy sheriklik tamoyilini mustahkamlashimiz kerak. Bu jarayonda aholining eklektik madaniyatini oshirish, uning bilim va dunyoqarashini kengaytirish muhimdir. Yashil iqtisodiyot - bu asosiy maqsadi sayyoramiz ekologiyasini himoya qilish va saqlash, shu bilan birga iqtisodiyotning barcha sohalarini faol omillar orqali rivojlantirish bo'lgan iqtisodiy tizim. Shuning uchun biz ushbu tushunchani quyidagicha ta'riflashni o'rinli deb topdik. Yashil iqtisodiyot - bu inson hayoti va salomatligi, atrof-muhit va umuman atrof-muhit uchun zarur bo'lgan resurslarni saqlab qolish bilan birga, ishlab chiqarish va xizmatlar bilan bog'liq iqtisodiyotni yanada rivojlantirishga qaratilgan iqtisodiy faoliyatning yangi yo'nalishi (Pardaev, 2024). XXI asrda iqtisodiy rivojlanish jarayonida global muammolar — iqlim o'zgarishi, tabiiy

resurslarning kamayishi va ekstremal inqirozlar — insoniyat uchun jiddiy tahdid soladi (Yunusova, 2024). Bunday sharoitda iqtisodiyotni iqtisodiy barqarorlik tamoyiliga asoslanib qayta qurish zarurati tug'ildi (Xababa va Yunusova, 2024). Shu munosabat bilan yashil iqtisodiyot butun dunyoda keng muhokama qilinmoqda. Jahon banki tahliliga ko'ra, yashil iqtisodiyot strategiyasini to'g'ri amalga oshirish 2050-yilga kelib global iqtisodiyotni 2,5 trillion dollarga kengaytirishi mumkin. Bu nafaqat iqtisodiy farovonlikni ta'minlaydi, balki iqtisodiy muvozanatni saqlashga ham yordam beradi.

Jahon amaliyotida "yashil" iqtisodiyot va "yashil" investitsiyalar barqaror tendentsiya hisoblanadi. Biznes hamjamiyatlari vakillari "yashil" iqtisodiyotni hatto iqtisodiyotni o'zgartirish, uning global raqobatbardoshligini oshirish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash uchun moliyalashtirishni qisqartirish va loyihalarni sotib olish bilan bog'liq qiyinchiliklar sharoitida ham amalga oshirish mumkin bo'lgan islohot yo'nalishi sifatida ko'rishadi. "Yashil" iqtisodiyot, shuningdek, innovatsion talabni rag'batlantiruvchi "ishonchga undash" sifatida ham qaraladi (Hou va boshqalar, 2024). Biroq, ushbu konsepsiyani amaliy amalga oshirish intensivligi institutsional (kapitalni oqilona taqsimlamaslik va institutsional xatolar) va moliyaviy cheklovlar tufayli cheklangan. "Yashil" iqtisodiyotning ko'rsatkichlaridan biri bu Yel universiteti tadqiqotchilari tomonidan har yili 180 ta mamlakat uchun hisoblab chiqiladigan va atrof-muhitning holatini, uning sog'liqqa ta'sirini va mamlakat hududidagi ekotizimlarning hayotiyiligini qiyosiy nuqtai nazardan baholash imkonini beruvchi Atrof-muhit samaradorligi indeksi (EPI). Hisoblangan ma'lumotlar manbalari xalqaro tashkilotlar va tuzilmalardan olingan ma'lumotlardir. Umuman olganda, iqtisodiy xavfsizlikni baholash ko'rsatkichlari "yashil" iqtisodiyot va iqtisodiy xavfsizlikning ma'lum bir tarkibiy qismining vaqtinchalik yoki o'ziga xosligini tavsiflashi mumkin. Bundan tashqari, 1-jadvalda keltirilgan iqtisodiy vositalar (energiya tejaydigan texnologiyalardan foydalanish; "zararli" ifloslantiruvchi korxonalar sonini kamaytirish), boshqa narsalar qatori, "yashil" iqtisodiyotda tadbirkorlik segmentlarini rivojlantirishni rag'batlantirishga qaratilgan. Ushbu bayonot qishloq xo'jaligida tadbirkorlikka nisbatan yashil iqtisodiyot vositalariga ham tegishli.

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni joriy etish juda muhim, chunki havo ifloslanishi darajasi global miqyosda oshib bormoqda va mamlakatimiz havo ifloslanishi darajasi bo'yicha bir necha bor birinchi o'rinni egallagan. Natijada, bu iqtisodiyot uchun keraksiz xarajatlar va xavflarni keltirib chiqaradi. Bu o'ta salbiy holat mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etishni taqozo etadi. 2023-yil oxiriga kelib, mamlakatimizda atmosferaga 763 200 tonna zaharli moddalar chiqarilgan.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasining "yashil iqtisodiyoti"ni rivojlantirish sharoitida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash maqsadida quyidagi ilmiy takliflarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

- "yashil investitsiyalarni" davlat tomonidan rag'batlantirish uchun foydalaniladigan moliyaviy vositalar ro'yxatini kengaytirish, grantlarni qo'llab-quvvatlash dasturlarini, investitsiya resurslarini jalb qilish uchun davlat kafolatlarini berish imkoniyatini taqdim etish; davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralarining barqarorligi va bashorat qilinishini ta'minlash;
- "yashil" iqtisodiyotga xususiy kapitalni safarbar qilish va jalb qilish, tezlashtirilgan kapital amortizatsiyasini rag'batlantirish va ulardan foydalanish uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratish;
- axborot va texnik ma'lumotnomalarni yangilash bo'yicha ekspert guruhlarini shakllantirish mexanizmlarining shaffofligini ta'minlash; xususiy kompaniyalar, biznes tuzilmalari va davlat korporatsiyalarining o'z manfaatlarini to'plash imkoniyatini bartaraf etish (Ilyakva, 2021);
- ustuvor vazifalardan biri transport vositalarini ekologik toza transport vositalariga aylantirish, jumladan, elektr transport vositalariga o'tish, vodorod yoqilg'isidan foydalanish va atrof-muhit ifloslanishini kamaytiradigan va uglerod izini kamaytiradigan kam emissiyali jamoat transportini rivojlantirishdir;

- tabiiy resurslarni barqaror boshqarish. Strategiya tabiiy resurslardan haddan tashqari foydalanishning oldini olish, qayta ishlash orqali ularning samaradorligini oshirish va ekotizim xizmatlarining qiymatini tan olishga qaratilgan.

Adabiyotlar:

1. Vik, A. (2023). Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish. – Moskva: Iqtisodiyot nashriyoti.
2. Rybina, E. A. (2015). Texnologik tadbirkorlik va yashil iqtisodiyotning rivojlanish bosqichlari. Iqtisodiyot va innovatsiyalar, №4, 45–52.
3. Profriev, I. A. (2013). Yashil iqtisodiyot sharoitida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish. Milliy iqtisodiyot muammolari, №2, 18–25.
4. Onishchenko, S. V. (2014). Yashil iqtisodiyot va iqtisodiy xavfsizlik masalalari. Barqaror rivojlanish jurnali, №3, 33–39.
5. Sukhanva, L. P. (2020). Yashil texnologiyalar va ekologik innovatsiyalar. – Sankt-Peterburg: Fan va texnologiya.
6. Levkina, N. V., & Kuzmicheva, T. A. (2022). Sanoat tarmoqlarining ekologik xavflari va yashil transformatsiya. Ekologiya va sanoat, №1, 57–64.
7. Pardaev, B. A. (2024). Yashil iqtisodiyot: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
8. Yunusova, D. R. (2024). Global ekologik muammolar va iqtisodiy rivojlanish. Xalqaro iqtisodiy tadqiqotlar, №2, 21–29.
9. Xababa, M. R., & Yunusova, D. R. (2024). Barqaror iqtisodiy rivojlanish va yashil o'sish strategiyalari. Barqaror rivojlanish va innovatsiyalar, №1, 10–17.
10. Hou, J., Li, X., & Zhang, Y. (2024). Green economy as a driver of innovation demand. Journal of Sustainable Economics, Vol. 12, No. 1, pp. 88–101.
11. Ilyakva, O. V. (2021). Yashil investitsiyalarni tartibga solishning institutsional mexanizmlari. Moliyaviy tadqiqotlar, №4, 40–48.
12. Jahon banki. (2023). Green Growth and Sustainable Development Report. – Washington, DC: World Bank.
13. Yale University. (2023). Environmental Performance Index (EPI). Tadqiqot materiallari.